

СОЦИАЛЕН И КОМПЕТЕНТНОСТЕН ПОДХОД НА ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРИ ГРУПОВА ИНТЕРАКТИВНА АРТТЕРАПИЯ С ДЕЦА СЪС СОП

Цвета Н. Марова

Докторант, ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

Резюме: При обучение на деца със СОП, съчетаването на социалния и компетентностния подход на педагогическо взаимодействие дава резултати. Модерна форма за постигане на положителните ефекти от съчетаването на тези два подхода се явява груповата експресивна арттерапия. Всички учебителни дейности с тези деца, освен образователен, носят и терапевтичен характер, а включването им в групови сесии по време на учебителния процес се явява ефективна форма на социализация.

Ключови думи: компетентност, арттерапия, специални образователни потребности, интеракция

SOCIAL AND COMPETENCE APPROACH OF PEDAGOGICAL INTERACTION IN GROUP INTERACTIVE ART THERAPY WITH CHILDREN WITH SEN

Tsveta N. Marova

PhD student, VTU "St.St. Cyril and Methodius" - Veliko Tarnovo

Abstract: When teaching children with SEN, the combination of social and competence approach of pedagogical interaction gives the best results. A modern form of achieving the positive effects of combining these two approaches is group expressive art therapy. All learning activities with these children, in addition to educational, are also therapeutic in nature, and their inclusion in group sessions during the learning process is an effective form of socialization

Key Words: competence, art therapy, special educational needs, interaction

Социалният и компетентностният подход на педагогическо взаимодействие се определят от педагогическата наука като новите парадигми

на обучителния процес. А когато говорим за съвременните парадигми в обучението на деца със специални образователни потребности, неминуемо се обръщаме и към идеята, че заниманията с тези деца имат интердисциплинарен характер. Всички дейности с тях, освен образователни, са и терапевтични. Така че включването им в групови сеанси по време на обучителния процес е и ефективна форма на социализация, тоест, терапевтичното въздействие за преодоляване на дефицитите се заменя с дейности, които формират социално приемливи поведения. Обръщането към социалният подход за сметка на медицинския и включването на все повече интеракция в процеса на взаимодействие се превръщат в стабилна основа за развиването на определени компетентности, което от своя страна предполага използването и на компетентностния подход при обучението на деца със СОП. Един от начините за постигане на положителни ефекти от използването на тези подходи е чрез груповата експресивна арттерапия.

Чрез компетентностния подход се преобръща идеята не само за целите на образованието, но и за характера на конструирането на необходимото знание. Той е ориентиран към резултатите, които ученикът трябва да постигне. Приложението на компетентностния подход поставя акцент върху способността да се прилагат знанията в дейността и стимулира иновациите. Изследванията на редица автори (Василева-Иванова, 2014) потвърждават необходимостта от прилагането на интерактивни методи при реализирането на компетентностно ориентирано обучение.

Какво са компетентностите.

Компетентностите се определят като динамична съвкупност от знания, умения, нагласи и отношения, които се придобиват в процеса на обучение. Свързват се основно с поведението на личността – не сами по себе си знания или умения, а подходящи поведения, демонстрирани в конкретни учебни ситуации и необходими за постигането на резултати в конкретна дейност или при определена професионална роля. Знанията са свързани с отговори на въпроси – какво, кога, къде, колко и т.н., уменията изискват прилагането на знанията на практика, а отношенията са нагласите към знанието и се отразяват в поведението на учениците.

Компетентността най-често се свързва със способност, разбрана като може да се направи нещо, т.е. умееене, основано на знание. Компетентностите са способности, но не вродени, а „такива, които са развити чрез качествено учене, в подходяща педагогическа среда и чрез придобиване на сериозен практически опит“. (НИО 2020)

Именно изграждането и развиването на способности при децата със СОП е в основата на работата с тях. Когато хората с увреждания виждат практическата значимост на всяка придобита компетентност, това ги мотивира да участват, създава у тях увереност за справяне, регулира емоциите им,

провокира ги да търсят позитивни решения, кара ги да се чувстват полезни за себе си и за групата, в крайна сметка - улеснява тяхната социализация.

Развитие на идеите за компетентностите

През 60-те години на 20 век в езикознанието се появява понятието „езикова компетентност“, а по-късно, за означаване на ситуационната уместност на езика, се въвежда и терминът „комуникативна компетентност“. През следващите две десетилетия за компетентности се заговаря в различни области – теорията и практиката на обучението по чужд език, теорията на комуникацията, управлението на човешките ресурси, мениджмънта. През 1972 г. Дейвид Маклелънд предлага на проверка да се подлагат компетентностите на човека, не неговата интелигентност, а през 1984 Джон Рейвън дава разгърнато тълкуване на компетентностите като „мотивирани способности“ и посочва 37 относително независими компетентности, които определя чрез различни категории – готовност, способност, отношение, самоконтрол и други.

През 90-те години понятието компетентност продължава да се обогатява и да разширява своя обхват, а през новия век в образователната практика на редица държави започва да се говори за компетентностно ориентирано образование, като образователните реформи и смяната на образователната парадигма на индустриалното общество все повече се свързват с компетентностния подход.

Използването на понятието „компетентности“ във все повече сфери и ситуации не позволява да се приложи единна класификация на компетентностите. Някои говорят за индивидуални (социална, емоционална, когнитивна, гражданска и професионална компетентност) и организационни компетентности. М. Армстронг разделя компетентностите на два вида – поведенчески или „меки“ (емоционална интелигентност, комуникативност, резистентност към промяна, проактивност, екипност, умения за вземане на решения, ориентираност към постижения, умения за мотивиране, лидерство и др.) и технически или „твърди“, които определят специфичните професионални умения и способности.

Промяната на фокуса от преподаване към активно учене променя ролята на учителя. От източник на информация, той става медиатор на информационния поток. Компетентностният подход дава предимство на творческия урок, който предлага разнообразни и продуктивни дейности при ефективно управление на времето и подходящи образователни ресурси. Затова и строгият план на урока е неприложим, напротив, фокусът върху конкретните потребности и индивидуалния темп на работа на различните ученици допуска ситуативност в структурата на урока, в хода на който учениците „откриват“ знанието, експериментират и учат чрез правене. (<https://www.mon.bg/bg/100770>)

Всичко гореизброено показва смисъла на това да се използва един такъв подход при работа с деца със СОП. При тях много често постигането на чисто академични резултати е трудно до невъзможно, но за сметка на това подобраването на така наречените меки умения, а оттам и нивото на социализация на тези деца, е напълно постижима цел. А обучението чрез преживяване води и до възможността за изграждане на конкретни умения, усвоени в процеса на „правене“. Това дава на децата и младежите с увреждания възможност за личностна реализация и развитие. Ярък пример за това са част от участниците в творческата работилница „Цветно ателие“. Те се включват с изработване на картички и сувенири, които сдружението на родители на деца с увреждания „Паралелен свят“ продава в своята, създадената като социално предприятие, книжарница „Надежда“ в Пловдив. Съществува пряка връзка между арттерапевтичните занимания в ателието и участието на младежите с увреждания в работилницата на сдружението. И въпреки, че целта на ателието е създаване на приятелства и преодоляване на комуникативните дефицити чрез творчество, то зад това самитие занимания индиректно влияят и върху развитието на естетическите критерии, уменията за работа с различни материали, способността за концентрация и т.н.

Използването на компетентностния подход при работата с деца със СОП се осмисля най-вече тогава, когато успеем да го съчетаем с новите тенденции на психотерапията, а именно - да заместим преобладаващия в миналото медицински подход към различните увреждания със социален подход към индивидуалните характеристики и способности на децата. А, както видяхме по-горе, развитието на способностите води до изграждане на компетентности.

Социалният подход - съвременната парадигма в психотерапията

Социалният подход е не толкова терапевтичен, колкото приобщаващ. Разбира се, един от ефектите на приобщаването е свързан с промяна в поведенческите модели, което само по себе си има терапевтичен характер. Корекционните дейности, които са съществена част от работата на специалните педагози, не са непременно цел при работа с деца със СОП от гледна точка на тяхната социализация в обществото. Корекционната същност на арттерапевтичните сесии има второстепенно значение. На първо място от гледна точка на социализацията на тези деца е приемането им в обществените групи, към които те принадлежат. И тук възниква въпроса за това, че децата със СОП са възприемани като различни спрямо останалите членове на тези групи.

Какво означава „различно дете“

Определението за „различно дете“ е тясно свързано със създаването на параметри за нормата. Според Жорж Кангилям, „по отношение на болестта, нормален човек е онзи, който живее със сигурността, че може да спре в себе си онова, което при някой друг ще стигне докрай“. (Кангилям 1995, стр. 239) В

този смисъл, различните деца се определят като такива именно защото често демонстрират обществено неприемливи поведения.

Обществото обаче е изградено от различни индивиди, всеки от които, както тези със СОП, така и онези в норма, има особености на характера, а те най-често са индикатор, чрез който определяме нашето отношение към дадената личност. Използването на арттерапия за профилактика на поведения, неприемливи за обществото, се превръща във все по-популярна практика, която дава изключително добри резултати.

Ефективност на подходите на педагогическо взаимодействие

Ефективността на приложените подходи на педагогическо взаимодействие и методи на обучение в голяма степен зависи от разбирането на механизмите на мотивацията. Според теорията за самодетерминацията на Едуард Деси и Ричард Райън (E.Deci &P. Ryan, 1985) съществуват три вида мотивация - вътрешна, външна и амотивация, които се разполагат на континуума на самодетерминацията. Вътрешната мотивация е свързана със саморегулация и ангажиране с дейности, продиктувано от интерес към естеството на самите дейности и чувство на удоволствие от участието в тях, независимо от външни фактори като награди или принуда. Външната мотивация се характеризира с това, че ангажирането с определени дейности е мотивирано от външни фактори - награди, принуди, наказание и други, по-ниски нива на саморегулация. Амотивацията пък се характеризира с липсата на мотивация и намерение за ангажиране, с убеждението, че дадена дейност не е важна или че собственото поведение не би могло да доведе до желаните резултати. (Кираджиева, И. 2018)

За ефективност на използваните методи на обучение и подходи на педагогическото взаимодействие говорим, когато чрез тях е преодоляна амотивацията и е засилена вътрешната мотивация чрез механизмите за въздействие на външната мотивация.

Изводи и обобщение

Доколкото социалният подход е съвременната психологическа и социологическа парадигма, що се отнася до работа с деца със СОП, а компетентностният подход е съвременната парадигма в образованието, предполага се, че съчетаването на тези два подхода, в крайна сметка би довело до изграждането на едно по-толерантно към различните общество. Това съчетаване на подходите се изразява в поставянето на децата със СОП в центъра на социалните структури, заедно с техните връстници, и обучаването им да развиват необходимите за социалното им съществуване компетентности.

Така се създава общество от хора, които ще се научат да ценят индивидуалните способности на всеки човек, независимо от различията,

общество, което ще позволи хората с увреждания да се чувстват пълноценни, да изявяват способностите и развиват качествата си. Социалната изолация прекалено дълго е била в основата на обществения комфорт, създаден от negliжирането на проблемите със съществуването на множество сегрегиращи практики спрямо хората с увреждания.

Изключително важен фактор за изграждането на по-толерантно към различията общество са механизмите за преодоляване на стереотипното мислене, което създава предразсъдъци. Когато тази предразсъдъци се свързват с традиции, дълбоко вкоренени в ценностната система на хората, стигна се до практики, които имат силно сегрегиращ характер. Видим ефект от тези практики е поставянето в изолация на цели групи хора. Често това се представя като загриженост за онези, които имат нужда от грижа. Такива структури бяха например съществуващите до неотдавна „помощни училища“. Действащият в момента Закон за училищното и предучилищното образование на хартия драстично промени функцията на тези места, но е важно промените да станат и на практика.

Ситуацията в момента е доста двусмислена и проблемите са два. Първо, бившите помощни училища бяха преобразувани в дневни центрове за ресурсна подкрепа. На практика обаче те продължават да изпълняват функцията си на образователна институция, която децата със СОП предпочитат и реално посещават. И второ, макар да са записани задължително в паралелките на масовото училище, най-често, заради наистина специалните образователни потребности на тези деца, родителите, подкрепени от учителите, предпочитат обучението им да премине в самостоятелна или индивидуална форма, тоест, в такава, която не изисква присъствие в клас.

По този повод се сблъскваме и с някои много важни въпроса, които трябва да получат бърз отговор, за да се стигне до реално приложение на комбинацията от социален и компетентностен подход. Например, ясно е, че повечето учители в масовото училище нямат достатъчно квалификация за работа с деца със СОП, включително чрез използването на интерактивна групов арттерапия – кой и по какъв начин трябва да им осигури възможности за нейното придобиване. Не е ли време да се въведе – или върне, доколкото в най-ранните български училища тя е съществувала – фигурата на помощник-учителя, как да се реализира това организационно и да се гарантира финансово. Много въпроси и възможности има също по отношение сътрудничеството и взаимната помощ между училището и родителите на децата със СОП.

Нали всички признаваме, че всеки човек е важен, че всеки човек има нужда от другите. На този фон, социалната изолация на децата със СОП прекалено дълго е в основата на един вид обществен комфорт, при който проблемът със сегрегиращите практики в училище е напълно negliжиран. Това

положение категорично трябва да се промени, а промяната, след като е вече налице законовата база за нея, трябва да се случи максимално скоро.

В сферата на образованието, прилагането на социалния и компетентностния подход чрез груповата арттерапия като специфична форма за тяхната реализация, спомага за създаване на общност от хора, които ще се научат да ценят различието и индивидуалните способности на всеки човек. Това би позволило на децата с увреждания да се чувстват пълноценни, като реализират себе си и развият качествата си в полза на същото това общество. Всеки човек носи със себе си нуждата от социален контакт. Всички ние сме различни, просто за някои от нас постигането на по-добри академични резултати е процес, който се нуждае от подкрепа. А тя би могла да се реализира именно чрез съчетаването на социалния подход в психологията с компетентностния подход в образованието.

Използвана и цитирана литература:

1. Армстронг, М. (1993). Управление на човешките ресурси, Бургас: Делфин прес
2. Балкабски, Д. (2015).Изобразителното изкуство при деца със специални образователни потребности. Шумен
3. Василева-Иванова, Р. (2014). Компетентностният подход в обучението по математика - Научни трудове на Русенския университет. том 53, серия 6.2. Русе
4. Кангилем, Ж. (1995). Нормално и патологично. София: УИ "Св. Климент Охридски"
5. Кираджиева, И. (2018). Начална адаптация на въпросник за учебния климат. Годишник на софийския университет „Св. Климент Охридски“, философски факултет, книга – докторанти, т.3, София: УИ "Св. Климент Охридски"
6. Deci, E., Koestner, R. & Ryan, R. (1999). A meta-analytic review of experiments examining the effects of extrinsic rewards on intrinsic motivation. Psychol. Bull, 125:627–68.
7. McClelland, D. (1987). Human Motivation. Cambridge University Press
8. McClelland, D. (1973).Testing for competence rather than for intelligence. American Psychologist, 284 Raven, J. (1984) Competence in Modern Society London, England, by H. K. Lewi
9. <https://www.mon.bg/bg/100770>. Компетентности и образование. (2019).София: МОН
10. <https://www.mon.bg/upload/21561/II-book.pdf>. За прехода от знания към умения (2019. София: МОН
11. <https://nio.government.bg>. Ръководство за инспектиране (2020), София НИО инспектиране качество на образованието